

GYVENIMO KOKYBĖS KOMPLEKSNIO VERTINIMO METODOLOGINĖS PROBLEMOS

Marytė Dumbliauskienė, Sigita Jarmalavičienė

Vilniaus universitetas, M. K. Čiurlionio 21, LT-03101, Vilnius

El. paštas: maryte.dumbliauskiene@gf.vu.lt; sigitajama@gmail.com

Dumbliauskienė M., Jarmalavičienė S. METHODOLOGICAL PROBLEMS IN COMPLEX EVALUATION OF THE QUALITY OF LIFE. *Geografijos metraštis* 45, 2012.

Abstract. The present article introduces the principles of methodology for complex evaluation of quality of life (QOL) in the territorial aspect worked out at the Department of Geography and Land Management, Vilnius University (case study of Lithuania based on statistical social-economic data). It also points out certain problems which occurred in development of this methodology. The complexity of the conception of QOL is revealed and a brief survey of existing researches is included. The author also describes the difficulties that occurred while choosing the evaluation criteria and indicator system. The reader is familiarized with the developed matrix of complex evaluation of QOL and is given an opportunity to study a map of territorial distribution of the analysed phenomenon.

References 53. In Lithuanian, summary in English.

Keywords: quality of life, methodology, complex evaluation, qualimetry

Received: 31 October 2012; accepted:

Įvadas

Nors gyvenimo kokybė šiandien yra populiari mokslinių tyrimų sritis, ji nėra naujas tyrimų objektas. Nuo pat žmonijos pradžios vienaip ar kitaip jau buvo prisiliečiama prie gyvenimo kokybės, jos supratimo ir, be abejo, gyvenimo sąlygų gerinimo. Rašytines užuomazgas, pamąstymus gerovės tema galima rasti pirmųjų graikų filosofų veikaluose (Aristotelis, 1990). Iki XX a. II pusės niekas per daug nesigilinęs į gyvenimo kokybės sąvoką ir sampratą laikė ją geros materialinės padėties atitikmeniu. Tačiau sukūrus šiokių tokių gyvenimo pamatą, tampa aktuali ir kiek kitokia gerovė – aplinkos kokybė, sveikatos, išsilavinimo sistemų pasiekiamumas, tad įsivyravus platesniam supratimui, tik prieš kelis dešimtmečius imta plačiau analizuoti, vertinti, tobulinti gyvenimo kokybės sampratą, palaiapsniui gyvenimo „kiekybę“ pervedant į kokybę.

Akivaizdu, kad norint ką nors vertinti kompleksiskai, reikia turėti vertinimo metodiką, o jos nesant – ją sukurti. Socialiniams reiškiniams tirti nėra vienos bendros metodikos, kadangi visuomenės raida yra tikslingos žmonių veiklos rezultatas, nes žmonės patys kuria savo gyvenimo sąlygas ar vadinamąją socialinę realybę, vadovaudamiesi pasaulėžiūros nuostatomis (Kardelis, 2007). Taigi globalinis šio reiškinio ištyrimas ir palyginimas kol kas perdėm sudėtingas dalykas. Regioniniu lygmeniu vykstantys gerovės tyrimai turi realesnį pagrindą – kuriamos metodikos, skirtos, pvz., Europos šalių gyventojams vertinti gyvenimo kokybę savo šalyje, o paskui rezultatai lyginami su kitomis šalimis ir pan.

Kadangi gyvenimo kokybės klausimai rūpi ne tik sociologams, bet ir geografams, psichologams, urbanistams, ekonomistams, filosofams, medikams, atsiranda nesusikalbėjimas, skirtingas sąvokų suvokimas ir įvairios interpretacijos. Taigi, tokio sudėtingo socialinio reiškinio vertinimo būdų paieška nėra lengvas uždavinys.

Šiame straipsnyje skaitytojai supažindinami su Vilniaus universiteto Geografijos ir kraštotvar-

kos katedroje sudaryta gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo teritoriniu aspektu metodologija (Lietuvos pavyzdžiu; pagal statistikos socialinius-ekonominius rodiklius). Mokslinio darbo tikslas – prisidėti prie gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo metodologijos gerinimo. Straipsnyje atskleidžiama gyvenimo kokybės sampratos problema, pateikiama trumpa, su tema susijusių atliktų tyrimų apžvalga, nustatoma vertinimo kriterijų, rodiklių, indikatorių sistema ir jų parinkimo sunkumai, supažindinama su parengta gyvenimo kompleksinio vertinimo matrica (šablonu), pabaigoje eksponuojamas Lietuvos žemėlapis, kuriame perteikiama analizuojamo reiškinio teritorinė sklaida. Savaime suprantama, žemėlapis į klausimą, kur ir kam Lietuvoje gera gyventi, išsamiai neatsako, bet rodo kai kurių gyvenimo kokybei įtaką darančių socialinių-ekonominių veiksnių teritorinę diferenciaciją, o sukurtoji metodologija tėra vienas paieškos kelias iš galimų.

Pažymėtina, kad dėl reglamentuotos straipsnio apimties sudėtinės jo dalys pateikiamos labai glaustai – nusakoma esmė ar pagrindiniai bruožai. Tyrimų apžvalgoje daugiau dėmesio skiriama darbams, susijusiems su gyvenimo kokybės vertinimu teritoriniu požiūriu.

Darbe naudoti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, palyginamoji analizė, anketinė apklausa, kvalimetrija, ekonominis-matematinis metodas, loginis modeliavimas, statistinė analizė, kartografinis tyrimų metodas.

1. Gyvenimo kokybės sampratos problema

Norėdami vertinti gyvenimo kokybę, pirmiausia turime suvokti šio termino reikšmę, jo traktavimą, apibrėžti, kas tai yra. Daugelį amžių besiformuojanti gyvenimo kokybės samprata vis dar neįgauna vientiso pavidalo. Lietuvių literatūroje ji dažnai tapatinama su kitais panašios, bet ne tapачios reikšmės žodžiais: *gerbūvis, gerovė, gyvenimo lygis, laimingas gyvenimas, pasitenkinimas gyvenimu*.

Gyvenimo kokybę paprastai suprantama kaip *gerovės lygis*, individualiai suvokiama ir įvertinama tarsi gyvenimo būdas. Gana dažnai gyvenimo kokybės turinys tapatinamas su *socialinės gerovės koncepcija*, papildant ją šalies ekonominio išsivystymo rodikliu – *bendrojo vidaus produkto (BVP)*, tenkančio vienam gyventojui, dydžiu.

Gyvenimo kokybės suvokimas kaip materialinių gėrybių ar išteklių prieinamumas bei jų pasiskirstymas daugelį metų buvo pagrindinis gyvenimo kokybės komponentas. Nemažai autorių (Johansson, 2001; Easterlin, 2003; Camfield, 2005; Royo, Velazco, 2006) pažymi, kad plačiausiai tradiciškai naudotos dimensijos buvo vien ekonominės. Rodiklis BVP vienam gyventojui buvo pirmasis bandymas išmatuoti gyvenimo kokybę, tačiau buvo pripažintas kaip turintis daug trūkumų ir netinkamas gyvenimo kokybės rodiklis. 1972 m. V. Nordhausas ir Dž. Tobinas sukūrė grynios ekonominės gerovės rodiklį. „Grynoji ekonominė gerovė (Net economic welfare (NEW)) patikslinta bendrojo nacionalinio produkto apimtis, į kurią įeina vartojimas ir investicijos, tiesiogiai keliantys ekonominę šalies gerovę“ (Nordhaus, Tobin, 1972).

Pažymėtina, kad gyvenimo kokybės sąvoka iškilo XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Tada ir atsirado pirmasis apibrėžimas, teigiantis, kad *gyvenimo kokybė – tai politinis bei ekonominis idealas, sukurtomis priemonėmis užtikrinantis visuomenei ne tik esminių poreikių patenkinimą, bet ir trokštamą gerovę: ekonominį klestėjimą, socialinį saugumą, pakankamą sveikatos apsaugą, gamtinės aplinkos priežiūrą* (Rakauskienė, 2011). XX a. 8-ajame dešimtmetyje šalia *ekonominės gyvenimo kokybės* iškyla *socialinė-ekonominė kokybė*, kuriai vertinti pasitelkiami visuomenei svarbūs socialiniai rodikliai: nedarbas, gyventojų mirtingumas, vidutinė būsima gyvenimo trukmė. Kaip tik XX a. 7-uoju–8-uoju dešimtmečiais Vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikoje formavosi gyvenimo kokybės teorija kaip sociologijos kryptis, akcentuojanti socialinius indikatorius.

Mokslinio požiūrio į gyvenimo kokybę raidos pradžia galima būtų laikyti sociologo E. Allardt'o

1978 m. atliktą tyrimą, kurio metu pirmą kartą užsiminta apie suminę objektyvių ir subjektyvių aplinkybių įtaką žmogaus gyvenimo gerovei (Allardt, 1981). Gyvenimo kokybė apibrėžiama kaip viso komplekso poreikių ir interesų plėtros ir patenkinimo lygis, ją sudaro 4 komponentai: ekonominė, socialinė, fizinė ir emocinė (psichologinė) gerovė. Be to, jis pateikė savo nuomonę apie gyvenimo lygio (*materialiniai poreikiai sveikatos, maisto, užimtumo, pajamų ir kt. požiūriu*), gyvenimo kokybės (*nematerialinės gyvenimo sąlygos, kurias atspindi socialiniai santykiai, socialinė ir kultūrinė integracija, aplinkos kokybė*), pasitenkinimo (*remiasi subjektyviu gyvenimo lygio suvokimu*) ir laimės (*apima subjektyvų gyvenimo kokybės suvokimą*) sampratų skirtumus (Allardt, 1981).

Teigiant, kad gyvenimo kokybė – tai žmogaus ir visuomenės laisvė, pasitenkinimas gyvenimu, socialiniais santykiais ir aplinka (Kolбасина, 2008), išryškėja glaudus gyvenimo kokybės santykis su socialine nelygybe. Visuomenės socialinės struktūros pažinimo kriterijai ir metodai gali padėti gyvenimo kokybės tyrimų metodikos paieškoms, nes abiejų reiškinių vienas pagrindinių kriterijų yra pajamos ar jų dydis (McKay, 2002; Vyšniauskaitė, 2011; Jarmalavičienė, 2012).

Apibendrinant galima konstatuoti, kad gyvenimo kokybės samprata (XX a. II pusė – XXI a.) vystėsi trimis etapais. Iki 1960 m. vyravęs kiekybinis požiūris palaipsniui keičiasi ir įsivyrąja kokybinis požiūris į gyvenimo kokybę (Schuessler, Fisher 1985; Meacher, 2001), XX a. 9-ajame dešimtmetyje išryškėja šio reiškinio kompleksiškas traktavimas (Cummins, 1996; Felce, Perry, 1997; Haas, 1999; Hagerty, Cummins, Ferriss ir kt., 2001; Veenhoven, 2000, 2005; Stigliz, Sen, Fitoussi, 2009).

Gyvenimo kokybės sampratų įvairovėje randame ne tik sociologų ir ekonomistų išreikštas mintis šiuo klausimu, bet ir kitų sričių specialistų nuomonę, pvz., psichologai gyvenimo kokybę apibrėžia kaip objektyvią psichinę gerovę (Kalėdienė, Petrauskienė, Rimpela, 1999). Jau seniai pastebėtas gyvenimo kokybės ir sveikatos tarpusavio ryšys. Pasaulinė sveikatos organizacija siūlo tokį gyvenimo kokybės apibrėžimą: „Tai individų vietos gyvenime suvokimas kultūriniam ir jų užimamos padėties kontekste, susijęs su jų tikslais, viltimis, standartais ir požiūriais. Tai plati koncepcija, kuriai didelės įtakos turi asmens fizinė sveikata, psichologinė būklė, nepriklausomybės laipsnis, socialiniai ryšiai ir santykiai su aplinka“ (Kazlauskaitė, Rėklaitienė, 2005).

Nors bendros gyvenimo kokybės sampratos nėra, tačiau daugelis mokslininkų sutinka, kad gyvenimo kokybę galima apibūdinti trimis charakteristikomis:

1) galime vertinti tik subjektyviai ir šio vertinimo negalima atsieti nuo konkretaus individo, visuomenės ar šalies, kurioje jis gyvena; 2) reikia vertinti tiek kiekybiškai, tiek kokybiškai; 3) tinkamiausiai gali įvertinti tik integruotas, sudėtinis indeksas. Su pastarosiomis charakteristikomis glaudžiai susiję lygmenys, kuriais gali būti taikoma gyvenimo kokybės koncepcija:

individo – gyvenimo kokybė vertinama pasitelkiant subjektyvią patirtį, individualias galimybes;
vietos bendruomenės – konkrečios galimybės pasinaudoti socialinėmis paslaugomis, jų kokybė;
makrolygiu – bendros socialinės sąlygos, ekonomikos lygis šalyje ir kt.

Taigi, šiais laikais daugiakomponentiškumas ir tų komponentų tarpusavio sąveika sudaro gyvenimo kokybės esmę. Skirtingoje aplinkoje gyvenimo kokybė įgauna vis kitokią reikšmę ir pavidalą. Toks reiškinio neapčiuopiamumas didina jo pažinimo poreikį, o kartu skatina ieškoti objektyvesnių vertinimo metodikų.

2. Tyrimų apžvalga

Priklausomai nuo tyrimo tikslų, gyvenimo kokybei vertinti taikomos įvairios metodikos: tariant visuomenės nuomonę naudojami klausimynai ir skalės (pvz., Eurobarometro apklausos), gyvenimo kokybę tapatinant su materialine gerove pasitelkiami pavieniai ekonominiai rodikliai, klinikiniai, sveikatingumo parametrai taikomi tirti su sveikata susijusią gyvenimo kokybę (PSO-

100), naudojami ir sudėtiniai indeksai (pvz., žmogaus socialinės raidos indeksas; žurnalų *The Economist*, *International Living*, *Veidas* sudaryti indeksai, skirti vertinti gyvenimo kokybę).

Pateiksime keletą plačiau publikuotų gyvenimo kokybės tyrimų, kuriuos yra atlikę užsienio šalių ir Lietuvos tyrėjai bei mokslininkai. Metodikos suskirstytos į tris lygmenis pagal tiriamosios vietovės pobūdį: *mikro* – vietos, miesto ar rajono vidaus lygmuo, *mezo* – šalies regionų ar šalies rajonų lygmuo, *makro* – globalus arba šalies lygmuo.

2.1. Užsienyje. Subjektyvią gerovę, remdamasis įvairių pasaulio organizacijų duomenimis, tyrė A. White'as. Jis sudarė „Pasaulio laimės žemėlapi“ susiedamas subjektyvią gerovę su objektyviaisiais rodikliais. Tyrimo rezultatai rodo, kad subjektyvi gerovė labiausiai koreliuoja su sveikatos, turto ir švietimo prieinamumo rodikliais (White, 2007).

2008 m. Europoje buvo atliktas antrasis gyvenimo kokybės tyrimas (makrolygmuo), kurio metu buvo vertinamas šalies gyventojų pasitenkinimas gyvenimu, pajamos ir nepriteklus, šeima, darbo ir gyvenimo pusiausvyra, sveikata ir jos priežiūra, būstas, aplinka ir visuomenės kokybė. Remtasi objektyviaisiais išteklių ir gyvenimo sąlygų rodikliais, įtraukti subjektyvūs nuomonių, požiūrių rezultatai. Europos Komisijos inicijuota apklausa buvo vykdoma 31 šalyje (atlikta 35 000 interviu). Tyrimu nustatyta, kad visose šalyse pagrindinis vaidmuo tenka šeimai – ir kaip pagrindinei socialinės integracijos priemonei, ir kaip pasitenkinimo kasdieniu gyvenimu šaltiniui; asmenys paprastai labiau patenkinti šeimos ir asmeniniu gyvenimu nei būtiniausiomis viešosiomis paslaugomis; (Lietuvos gyventojų pasitenkinimas gyvenimu, arba „laimės indeksas“, siekia 7,3 balo iš 10 galimų; maksimalus 8,5 – Danija; minimalus 5 – Bulgarija; tačiau nors balai ir nustatyti, pati vertinimo metodika lieka neaiški) (www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2010/021/lt/1/EF10021LT.pdf).

Žurnalo *International Living* (2010) sudarytas gyvenimo kokybės indeksas (makrolygmuo). Juo remiantis atrenkamos šalys, kuriose gera gyventi. Vertinama pagal 9 kriterijus: pragyvenimo išlaidos, kultūra ir laisvalaikis, ekonomika, aplinka, laisvė, sveikata, infrastruktūra, sauga ir pavojus, klimatas. Dviem kriterijams – *pragyvenimo išlaidoms* ir *ekonomikai* – suteikiama po 15 % reitingo, likusiems – po 10 % reitingo. Kiekvieną kriterijų atspindi keletas rodiklių, pvz., ekonomiką – *palūkanų normos, BVP, BVP augimas, BVP 1 gyventojui, infliacijos lygis, BNP 1 gyventojui*; aplinką – *gyventojų tankumas, gyventojų augimo tempas, šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis 1 gyventojui, saugomų teritorijų dalis*; iš viso 35 rodikliai. Vertinamos 194 pasaulio šalys (Lietuva užėmė 22 vietą, iš 100 balų surinko 73 balus). Indeksų (balų) nustatymas bei skaičiavimas išsamiau neapibūdintas.

Žurnalo *The Economist* (2005) skelbiamas gyvenimo kokybės indeksas (makrolygmuo), vertinama 111 šalių. Taikomi 9 kriterijai: gyvenimo lygis (*BVP 1 gyventojui*), sveikata, politinis stabilumas, šeima, visuomeninis gyvenimas, klimatas, darbo saugumas, politinė laisvė, lyčių lygybė (sudarytoje eilėje Lietuva atsidūrė 63 vietoje). Vertinimo metodika plačiau nekomentuojama.

2011 m. (nuo 2007 m. tai atliekama kasmet; makrolygmuo) tarptautinė konsultacijų bendrovė vertino 420 pasaulio miestų pagal 39 kriterijus (Mercer Human Research, Worldwide quality of living survey (Globalus gyvenimo kokybės reitingas)). Šio tyrimo metu buvo atliktas palyginamasis vertinimas pagal 100 balų sistemą, Niujorko miestui skirta 100 balų. Atsižvelgta į 10 sričių: ekonominė aplinka, vartojimo prekės, apsirūpinimas būstu, sveikatos apsauga, natūrali aplinka, politinė ir socialinė aplinka, viešosios paslaugos ir transportas, poilsis, mokykla ir švietimas, socialinė-kultūrinė aplinka. Taikant panašią metodiką (palyginimas su Niujorko miestu) 2010 m. buvo vykdytas ir pasaulio ekologiškiausių šalių tyrimas (Mercer Human Research, Globalus ekologiškų miestų reitingas), jo metu sudarytas 50 valstybių reitingas (kažin ar šis vertinimo būdas, kai etalonu laikomas Niujorkas, yra korektiškas mažesnių miestų, tokių kaip Vilnius, atžvilgiu).

Žmogaus socialinės raidos indeksas (ŽSRI-HDI; 1980–2011; makrolygmuo) tiksliau nurodo esamą gyvenimo kokybę nei BVP 1 gyventojui, pagal jį sprendžiama apie socialines sąlygas vals-

tybėje. Atsižvelgiant tik į tris veiksnius (sveikatą – gyvenimo trukmė; žinias – vidutinis mokymosi metų skaičius; tikėtinas mokymosi metų skaičius; gyvenimo lygį – BVP 1 gyventojui), vargu ar galima objektyviai įvertinti gyvenimo sąlygas tose šalyse ir kiek jų gyventojai jaučiasi patenkinti savo gyvenimu, juos supančia aplinka, sveikatos apsauga ir pan.

2.2. Lietuvoje. Sociologai V. Milaševičiūtė, V. Pukelienė, E. Vilkas, G. Janušauskaitė – vieni iš nedaugelio autorių, nagrinėjančių gyvenimo kokybės klausimą savo darbuose, šiandieninės visuomenės gyvenimo kokybę apibūdina kaip politinį ir ekonominį idealą, teigdami, kad atskirų žmonių ir visos visuomenės gyvenimo kokybę priklauso nuo socialinės, ekonominės ir politinės aplinkos. Autorių nuomone, ekonominius gyvenimo kokybės rodiklius rodo gyventojų pajamos, socialinius – galimybė tenkinti socialinius poreikius, politinius – veiklos ir žodžio laisvė, aplinkos – sveika aplinka, natūralūs maisto produktai (Milaševičiūtė, Pukelienė, Vilkas, 2006; Janušauskaitė, 2008). Kiti autoriai teigia, kad gyvenimo kokybė yra glaudžiai susijusi ir su sveikata (Molienė, Žemgulienė, 2002; Šumskienė, 2005), kad sveikatą galima vertinti kaip pagrindinį asmens gyvenimo kokybės komponentą, kuris turi įtakos ir visoms kitoms gyvenimo sritims.

Ekonomistė V. Starkauskienė pateikė „Gyvenimo kokybės veiksnių ir jos kompleksinio vertinimo modelį“ (2011). Sukurtas gyvenimo kokybės indeksas (makrolygmuo) buvo palygintas su 14 ES šalių 2005–2009 m. duomenimis. Gyvenimo kokybę vertinama pagal 8 rodiklių grupes (natūrali aplinka, politinė aplinka, ekonominė aplinka, socialinė aplinka, fizinė gerovė, asmeninis vystymasis, materialinė gerovė, socialinė gerovė), kiekvienai jų nustatyti svertiniai koeficientai (remtasi ekspertiniu metodu Lietuvos pavyzdžiu) ir parinktas atitinkamų indikatorių kompleksas (pagal šį vertinimą Lietuva priskiriama prie prastos gyvenimo kokybės šalių). Neatliktas gyvenimo kokybės veiksnių reikšmingumo ekspertinis tyrimas ES šalyse sukurtajam modeliui meta nekorektiškumo šešėlių. Gyvenimo kokybės vertinimo rezultatų patikimumą taip pat riboja periodiškai skaičiuojamų ir tarptautinėse statistikos duomenų bazėse skelbiamų duomenų trūkumas.

Pažymėtina, kad gyvenimo kokybės tyrimuose teritoriniu aspektu iniciatyvą rodo urbanistikos specialistai. J. Vanagas ir K. Grabytė-Bėčienė nustatė ir apibendrino gyvenimo kokybės rodiklius ir jų dinamiką 1995–2002 m. Vilniaus ir Kauno dvimiesčio regiono teritorijoje (Vilniaus ir Kauno apskričių 16-oje savivaldybių; mezolygmuo). Vienareikšmis gyvenimo kokybės rodiklių rikiavimas „nuo geriausio iki blogiausio“ leido sudaryti suvestinę šių administracinių vienetų eilę pagal gyvenimo kokybę (vadinamas „vietų sumos metodas“), savivaldybės vertinamos pagal 20 rodiklių (Vanagas, Grabytė-Bėčienė, 2004). Rengiant Lietuvos Respublikos bendrąjį planą, gyvenimo kokybę įvertinta kompleksiskai, o gauti rezultatai buvo panaudoti sudarant krašto bendrąjį planą. Administracinių vienetų suvestinė eilė gauta naudojant tą patį „vietų sumos“ metodą (Vanagas, 1997; 1999).

P. Juškevičius, nagrinėdamas darniąją plėtrą urbanistikoje ir siedamas ją su gyvenimo kokybe, ieško galimybių ir būdų tai įvertinti. Jis pasiūlė originalią sistemą plėtros lygiui nustatyti: rajono savivaldybės socialinės, ekonominės ir aplinkos būklės palyginimas su tokių pat rodiklių Lietuvos vidurkiais, leidžiantis išmatuoti palankų ar nepalankų nuokrypį nuo vidurkio (Juškevičius, 2005).

Geografai taip pat domisi gyvenimo kokybe mūsų šalyje, bando ją vertinti bei pateikti teritorinio pasiskirstymo skirtumus. D. Verkulevičiūtė savo disertacijoje analizavo gyvenimo lygio teritorinius skirtumus (makrolygmuo) tarp atskirų Lietuvos savivaldybių pagal atskirus socialinius ir ekonominius rodiklius (sudarė ir atitinkamus žemėlapius) bei aiškino jų priežastis (Verkulevičiūtė, 2009). Nors buvo atsižvelgta į 14 atskirų rodiklių, tačiau kompleksinis vertinimas atliktas ganėtinai mechaniskai, neatskleista ir šio vertinimo metodika.

R. Baubinas tyrė regioninius socialinius-ekonominius kontrastus Lietuvoje (Baubinas, 2000), M. Viteikienė pabandė įvertinti keleto Vilniaus miesto gyvenamųjų rajonų, statytų skirtingais

laikotarpiams, darną (mikrolygmuo). Sudaryta 22 rodiklių sistema, apimanti gyvenamąją aplinką, verslo aplinką, infrastruktūrą ir ekologiją, remtasi ekspertų apklausomis (Viteikienė, 2006). Taikant daugiatikslio vertinimo metodą COPRAS, sudaryta gyvenamųjų rajonų prioritetų eilutė. Vertinimo kriterijų svarba apskaičiuota rango metodu, apibūdinti kriterijai ir jų vertinimo ribos, išreikštos pagal 100 balų sistemą.

Paminėtini ir savaitraščio *Veidas* nuo 2007 m. sudaromi Lietuvos savivaldybių kokybės reitingai pagal 18 ar 21 rodiklį, už juos visus savivaldybės maksimaliai galėjo surinkti 100 balų (2012 m. 26 rodikliai, maksimali taškų suma – 200 taškų). Nors savivaldybės ir surikiuotos į eilę, pati vertinimo metodika nėra iki galo išaiškinta, vertinimo rodikliai, mūsų manymu, parenkami gana chaotiškai ir nepagrįstai.

Susipažinus su skirtingų lygmenų gyvenimo kokybės tyrimų metodikų įvairove, apibendrinant galima išskirti pagrindinius jų trūkumus: 1) dažniausiai nėra nuoseklaus naudojamos tyrimo metodikos pagrindimo ir eigos paaiškinimo, todėl kyla abejonių dėl paties tyrimo skaidrumo; 2) pasigendama vertinimo kriterijų, rodiklių ir svorio koeficientų pagrįstumo; 3) ryškus gyvenimo kokybės kaip daugiabriaunio reiškinio suvokimo trūkumas – dažniausiai orientuojamasi arba į itin subjektyvius rodiklius, kuriuos sunku įvertinti, arba pernelyg atitolusius nuo realaus vertinimo, tai tyrimą paverčia subjektyviu, netikslingu; 4) taikyti vieną metodiką visoms šalims, lyginant gyvenimo kokybės gerumo laipsnį, iš esmės yra klaidinga. Galima sukurti vertinimo metodikos gaires, bet kiekvienos šalies gyventojai turėtų prisidėti kuriant savitą gyvenimo kokybės matavimą.

3. Gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo algoritmas

Supažindinsime su straipsnio autorių sudarytos metodologijos, skirtos kompleksiskai vertinti gyvenimo kokybę teritoriniu aspektu, svarbiausiais principais. Kuriant vertinimo metodologiją, gyvenimo kokybės sąvoka buvo išplėsta remiantis ekspertų apklausos rezultatais ir taip formuluojama: *gyvenimo kokybė yra daugiabriaunis reiškinys, apimantis 8 komponentus: ekonominę padėtį, sveikatos būklę, švietimo, demografinę padėtį, socialinį saugumą, aplinkos kokybę, fizinį saugumą, susisiekimą ir ryšius kaip svarbiausias daugiakomponentės koncepcijos sudėtines dalis* (Jarmalavičienė, 2012). Atsižvelgiant į tai, kad nustatyti *emocinę bei psichologinę gyvenimo pusę*, jos kokybę Lietuvoje trūksta duomenų, šis, nors ir svarbus komponentas, į vertinimo kriterijus nebuvo įtrauktas (*šią informacijos spragą galbūt galėtų užpildyti reprezentatyvi gyventojų apklausa, jos rezultatai*).

Akivaizdu, kad su kokybe susijusiuose tyrimuose reikėtų taikyti kvalimetrijos (produkcijos ir darbų kokybės rodiklių kiekybinio vertinimo metodų visuma) mokslą, todėl jo principų panaudojimas šiame darbe yra viena iš svarbiausių vertinimo nuostatų (Kavaliauskas, 1992; Nazarov, Kruchnyak, Source, 2006; Азгальдов, Костин, Садовов 2011; Фомин, 2002). Kuriant metodologiją buvo taikytas *kombinarinis (jungtinis)* kvalimetrijos metodas, kuris priskiriamas ekonominiams-matematiniams metodams (Kavaliauskas, 1992).

Laikantis klasikinės kvalimetrinio vertinimo procedūrų eigos, sudaromas darbo algoritmas: 1) gyvenimo kokybės sampratos formulavimas; 2) kriterijų ir rodiklių, geriausiai išreiškiančių gyvenimo kokybės sampratą, sistemos sukūrimas; 3) klausimyno parengimas ir ekspertinės apklausos organizavimas; 4) statistikos rodiklių indikatorių (atitikmenų), tinkamų gyvenimo kokybės sklaidos analizei savivaldybių lygmeniu, atrinkimas; 5) gyvenimo kokybę lemiančių kriterijų ir rodiklių patikslinimas pagal anketos duomenis bei jų svarbos koeficientų nustatymas; 6) gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo teritoriniu aspektu matricos parengimas; 7) gyvenimo kokybės vertinimo (kiekybine raiška) procedūros atlikimas; 8) gyvenimo kokybės teritorinės sklaidos (savivaldybių lygmeniu) kartografavimas; 9) tyrimo apibendrinimų, rezultatų ir išvadų formulavimas.

3.1. Kompleksinio vertinimo kriterijų, rodiklių, indikatorių sistema. Sudarant metodologiją, buvo laikomasi koncepcijos, kad gyvenimo kokybė yra *daugiakomponentis reiškiny*s, todėl pirmiausia būtina sudaryti vertinimo kriterijų, rodiklių ir rodiklių indikatorių sistemą (*kriterijus – vertinimo pagrindas; rodiklis – veiklos rezultatų kokybės ir kiekybės išraiška, duomuo; rodiklio indikatorius – tam tikro rodiklio atitinkamo Statistikos duomenų bazėje kokybinei ar kiekybinei charakteristikai*). Tai vienas sudėtingiausių darbo metodikos kūrimo etapų, lemiančių jos patikimumą ir gaunamų rezultatų korektiškumą.

Gyvenimo kokybę atspindintys (sudarantys) kriterijai ir rodikliai pirmiausia buvo parinkti remiantis *mokslininkų darbuose nurodomais veiksniais* (Allardt, 1981; Stigliz, Sen, Fitoussi, 2009; Frey & Stutzer, 2002; Tamošaitienė, Rutkauskaitė, 2002; Vanagas, Grabytė-Bėčienė, 2004 ir kt.), labiausiai darančiais įtaką gyvenimo kokybės skirtumams; *statistikos duomenų bazės galimybėmis; darbo autorių požiūriu*. Be to, buvo atsižvelgta į kriterijų ir rodiklių reprezentatyvumą teritoriniu aspektu.

Siekiant sudarytos vertinimo kriterijų ir rodiklių sistemos objektyvumo, buvo taikomas sociometrinis tyrimas, t. y. vykdoma anketinė *ekspertų apklausa* (tikslinės atrankos būdu pasirinkti *sociogeografijos, sociologijos sričių* socialinių mokslų profesoriai ir docentai iš visų Lietuvos universitetų; iš viso 30 respondentų). Pagal ekspertų atsakymus buvo nustatytas ir jų nuomonių suderinamumo lygis. Remiantis anketa ne tik galutinai suformuotos rodiklių grupės, bet ir apskaičiuoti kuriamoje metodikoje naudojamų vertinimo kriterijų ir rodiklių svarbos koeficientai.

Darbe buvo panaudoti 8 kriterijai, 24 rodikliai ir 37 rodiklių indikatoriai. Įvardysime kriterijus (nustatyta eilės tvarka pagal svarbą) ir rodiklius: 1) *ekonominė padėtis* (rodikliai – pajamos, užimtumas / nedarbas, apsirūpinimas būstu, apsirūpinimas automobiliais), 2) *sveikata* (rodikliai – sergamumas ir ligotumas, vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, apsilankymų poliklinikose dažnumas, mirtingumas), 3) *švietimas* (rodikliai – išsilavinimo lygis, aprūpinimas mokyklinio lygmens mokymo įstaigomis, aprūpinimas ikimokyklinio ugdymo įstaigomis), 4) *demografinė padėtis* (rodikliai – migracija (išvykstančiųjų iš šalies skaičius), šeimos stabilumas, visuomenės senėjimas), 5) *socialinis saugumas* (rodikliai – piniginių kompensacijų teikimas, nemokamų paslaugų teikimas), 6) *aplinkos kokybė* (rodikliai – oro tarša, vandens tarša, nesutvarkytos atliekos), 7) *fizinis saugumas* (rodikliai – nusikalstamumo lygis, avaringumas keliuose, gaisringumas), 8) *susisiekimai* (rodikliai – kelių tankumas, interneto ryšys).

3.2. Svarbos koeficientų nustatymas. Gyvenimo kokybę Lietuvoje lemiantys kriterijai, vertinant ją kompleksiskai, nėra vienodai reikšmingi, todėl reikia atsižvelgti į kiekvieno jų svarbą. Norint tai nustatyti, buvo taikomi kvalimetrijos mokslo principai, apskaičiuojami svarbos koeficientai gyvenimo kokybės skirtumus atspindintiems kriterijams, o vėliau ir rodikliams bei rodiklių indikatoriams.

Pirmiausiai apskaičiuojama kiekvieno kriterijaus kiekybinių rodiklių suma ir išvedami vidurkiai: $v = S_{k,r} / n$, čia v – kriterijaus vidurkis; $S_{k,r}$ – kriterijaus kiekybinių rodiklių suma; n – respondentų skaičius. Pvz., apskaičiavus paaiškėjo, kad ekonominės padėties $S_{k,r} = 234$ (kiekvienas respondentas 8 kriterijus suskirstė pagal svarbą nuo 1 iki 8 vietas, pagal tai jiems paskirti balai: 1 vieta 8 balai, 2 vieta – 7 balai ir t. t., kuriuos sudėjęs ir gautas minėtas skaičius) iš 240 galimų balų (30 respondentų \times max 8 balai), todėl $v_{ek.pad.} = 234 / 30 = 7,86$. Išsiaiškinus kiekvieno kriterijaus vidurkį, visi jie buvo sudėti ($S_v = 7,86 + 5,67 + \dots = 36,27$) ir remiantis proporcijos taisykle (kai bendra svarbos koeficientų suma lygi 1,0) apskaičiuotas kiekvieno kriterijaus svarbos koeficientas:

$$k_s = (v \times 1) / S_v,$$

čia k_s – svarbos koeficientas; v – kriterijaus vidurkis; S_v – visų kriterijų rodiklių suma. Atitinkamai $k_{s,ek.pad.} = (7,86 \times 1) / 36,27 = 0,2167$, kuris, kad būtų patogiau skaičiuoti, suapvalintas iki 0,22, taigi ekonominės padėties svarbos koeficientas lygus 0,22.

Atlikus skaičiavimus paaiškėjo ir kitų kriterijų bei rodiklių svarbos koeficientai: *sveikata* – 0,16; *švietimas* – 0,15; *demografinė padėtis* – 0,12; *socialinis saugumas* – 0,11; *aplinkos kokybė* – 0,09; *fizinis saugumas* – 0,08; *susisiekimas ir ryšiai* – 0,07 (iš viso 1,00); rodikliai: pajamos – 0,08; užimtumas / nedarbas – 0,07; apsirūpinimas būstu – 0,05; apsirūpinimas automobiliais – 0,02; sergamumas ir ligotumas – 0,05; vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė – 0,05; apsilankymų poliklinikoje dažnis – 0,03; mirtingumas – 0,03; išsilavinimo lygis – 0,06 ir t. t.

3. 3. Rodiklių indikatorių paieška ir jų rangavimas. Šiam darbo etapui reikia daug dėmesio, laiko, patiriama nemažai trukdžių. Beje, didžiausia problema, su kuria susiduriama vertinant gyvenimo kokybę Lietuvoje, būtent ir yra statistikos duomenų trūkumas (administracinių vienetų ribose). Ekspertų siūlymas tyrime naudoti tokius rodiklius, kaip dirvožemio tarša, savižudybių skaičius, valstybinių įstaigų paslaugų kokybė ir pan., yra sveikintinas, tačiau praktiškai kol kas neįgyvendinamas. Kaip ir vertinant ekonominę padėtį, vienas reprezentatyviausių rodiklių indikatorių būtų disponuojamos pajamos, tenkančios 1 namų ūkio nariui (per mėnesį Lt), deja, tokie duomenys pateikiami tik iš apskričių. Skurdo rizikos gylys, arba lygis, žinomas tik vietovių lygmeniu (visai Lietuvai – *kaimas, miestas*). Įdomus rodiklis – anksti nustojusio mokytis jaunimo dalis, taip pat asmenų, gyvenančių namų ūkiuose ir susiduriančių su ekonominiais sunkumais, dalis. Nėra duomenų apie laisvalaikį – lankymąsi kinuose, teatruose, kultūros centruose ir pan., būsto išlaikymo naštos dydį.

Pažymėtina, kad darbe dažniausiai buvo taikytos santykinės rodiklių indikatorių reikšmės: 1 gyventojui, 100-ui, 1000-iai ar 10 000-ių; taip pat absoliutūs skaičiai perskaičiuojami į procentus ir pan. (2010 m. statistikos duomenų bazė). Pvz., demografinės padėties kriterijaus rodiklių indikatoriai: *išvykstančiųjų iš šalies skaičius 1000-iai gyventojų, santuokų / ištuokų santykis %, demografinis senatvės koeficientas*; švietimo kriterijaus rodiklių indikatoriai: *aukščiausią išsilavinimą turinčių gyventojų dalis %, bendrojo lavinimo mokyklų skaičius, tenkantis 1000-iai mokinių, vietų skaičius ikimokyklinio ugdymo įstaigose 100-ai vaikų*.

Paskutiniame gyvenimo kokybės vertinimo etape statistikos rodikliai (indikatoriai) diferencijuojami į rangus, siekiant suskirstyti objektus taip, kad skirtumai jų viduje būtų kuo mažesni, o tarp rangų – kuo didesni (Čekanavičius, Murauskas, 2002). Mūsų darbe kiekybinės klasės diferencijuojamos į 5 rangus: prasčiausia situacija priskiriama V rangui, o geriausia – I rangui (pagal kombinuotą metodą). Tam, kad būtų galima palyginti galutinį gyvenimo kokybės vertinimą ir būtų paprastesnė jo raiška (t. y. kokybės vertinimo kiekybiškai procedūra), kiekviena rango grupė vertinama balais (I rangas – aukščiausias, jam skiriama 100 balų, V – žemiausias, vertinamas 20 balų).

Darbo eigoje iškilo rodiklių indikatorių traktavimo ar jų įtakos (teigiamos ar neigiamos) gyvenimo kokybei vertinimo problema. Tokie indikatoriai, kaip *vidutinis pensijos dydis ar atlyginimas*, nesunkiai įvertinami – kuo didesnė pensija ar atlyginimas, tuo į aukštesnį rangą papuola savivaldybė. O kaip vertinti mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą, skaičių (socialinio saugumo kriterijus): ar didžiausias rodo geresnę gyvenimo kokybę, ar atvirkščiai? Iškilus šiems klausimams ir abejonėms buvo pasikonsultuota su Statistikos departamento gyvenimo lygio matavimo specialistais ir priimta bendra nuomonė, kad didesnė valstybės parama konotuoja problemiškesnę savivaldybės situaciją ir kartu reiškia blogesnę gyvenimo kokybę.

3. 4. Gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo matrica. Kvalimetrinis šablonas (matrica) parengtas remiantis šia technologine schema: vertinimo kriterijai, rodikliai, statistikos rodikliai-indikatoriai, svorio koeficientai, rodiklių-indikatorių ranginis diferencijavimas ir rangų pervedimas į balus, surinktų balų suma. Galutiniai balai skaičiuojami svarbos koeficientą dauginant iš pirminių rodiklio-indikatoriaus turimų balų. Patogiausia gyvenimo kokybę vertinti pagal atskirus kriterijus (žr. 1 lentelę), o pabaigoje susumuoti visą kriterijų kompleksą, nes vientisa kvalimetrinė lentelė išeitų pernelyg didelės apimties (šiuo atveju – 37 rodikliai-indikatoriai, 60 savivaldybių).

1 lentelė. Gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo matricos dalis: vertinimas pagal ekonominio kriterijaus 2 rodiklius
Table 1. Part of the life quality complex evaluation matrix: evaluation according to 2 indices of economical criterion

Kriterijai / Criteria / Rodikliai / Indicators	Statistikos rodikliai – indikatoriai (atitikmenys) / Statistical indicators – indicators (match)	Svorio koeficientai K / Weighting factors K	Diferencijavimas į rangus / Differentiation in the ranks				
			V	IV	III	II	I
			Vertinimas balais / Scoring				
			20	40	60	80	100
Ekonominė padėtis / Economical situation	Vidutinis mėnesinis bruto atlyginimas (Lt) / Average monthly gross salary (Lt)	0,08 0,0267	1410–1550	1550–1700	1700–1850	1850–2000	>2000 (max 2370)
	Vidutinis pensijos dydis (Lt) per mėnesį / Average pension (Lt) per month	0,08 0,0267	655–694	694–733	733–772	772–811	811–852
	Savivaldybių išlaidos socialinėms pašalpoms, tenkančios 1 gyv. (Lt), per metus / Municipal expenditure on social benefits per 1 pop. (Lt) per year	0,08 0,0266	>250 (max 318)	200–250	150–200	110–150	Iki 110
	Registruotų bedarbių skaičius, tenkantis 1000-iui darbingo amžiaus gyventojų per metus / Registered unemployment rate, per 1000 working age population per year	0,22	>0,07 (max 197)	150–170	130–150	110–130	Iki 100
	Užimtųjų skaičius, tenkantis 1000-iui darbingo amžiaus gyventojų per metus / Number of persons employed per 1000 working age population per year	0,07 0,035	250–300	300–350	350–400	400–450	450–500

1 pav. Gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo (pagal tyrime naudotus socialinius-ekonominius rodiklius, 2010 m.) rezultatų kartografinė raiška
Fig. 1. Cartographical expression of the results of life quality complex evaluation (according to the socio-economical indices (2010) used in the investigation

3. 5. Gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo rezultatų kartografinė raiška. Darbo pabaigoje, atlikus vertinimą pagal kiekvieną kriterijų atskirai, susumuojami kiekvienos savivaldybės visi gauti balai (įvertinimai).

Suminis balų skaičius rodo gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo rezultatą 100 balų sistemoje. Turint tokius duomenis, teritoriją galima kartografuoti, vėliau ir rajonuoti. Tyrimo metu buvo sudarytos 47 kartoschemos, perteikiančios vertinimą pagal atskirus rodiklius ir vertinimo kriterijus. Pateikiami du gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo galutinių rezultatų variantai: a) suminis balų rezultatas, b) santykinis kokybinis vertinimas (1 pav.); čia savivaldybės grupuojamos į santykinai žemesnės, vidutinės ir santykinai aukštesnės gyvenimo kokybės grupes. Apibendrinant galima teigti, kad daugiau nei pusė Lietuvos pasienio savivaldybių yra priskiriamos žemesnės gyvenimo kokybės grupei, visoje šalyje vyrauja santykinai vidutinė gyvenimo kokybė, o santykinai aukštesne kokybe pasižymi tik atskiros savivaldybės – Neringos ir Birštono bei Trakų ir Kauno rajono savivaldybės (diferencijuojama turint tokias skaitines reikšmes: min. balas – 51,3; maks. – 80,9).

Gyvenimo kokybės kaip sudėtingo, įvairiai interpretuojamo bei skirtingai suvokiamo socialinio reiškimo analizė, o ypač jo vertinimas daugeliu atvejų yra, matyt, diskutuotinas dalykas, tačiau manytina, kad straipsnio autorių atliktas darbas praturtins gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo teritoriniu aspektu metodologines paieškas moksliniu pagrįstumu bei aiškumu.

Išvados

1. Nors gyvenimo kokybės teorijos pagrindai susiformavo XX a. 7–8-ajame dešimtmetyje, tačiau ir šiandien mokslinėje literatūroje nėra bendros šio sudėtingo reiškimo sampratos, dėl to ši problema tiesiogiai atsiliepia kompleksinio vertinimo metodologinių nuostatų korektiškam formavimui, lemia vertinimo struktūrą ir darbo algoritmą.

2. Gyvenimo kokybės kompleksinis vertinimas teritoriniu aspektu yra neatsiejamas nuo kvalimetrijos mokslo principų (aiškių vertinimo krypčių nustatymas, svarbos koeficientų įvedimas, indikatorių reikšmių rangavimas ir pan.), kurie leidžia įvairiapusiškiau įvertinti tiriamą reiškinį, suteikia metodologijai daugiau patikimumo, objektyvumo bei korektiškumo.

3. Kuriant gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo teritoriniu aspektu metodų sistemą, reprezentatyvių rodiklių-indikatorių paieška, o svarbiausia – jų trūkumas (pvz., Lietuvoje savivaldybių lygmeniu) tampa viena iš problemų, neleidžiančių sudaryti viso gyvenimo kokybės vertinimo modelio, atspindintį šį reiškinį kuo plačiau, detaliau bei realiau.

4. Tokių sudėtingų socialinių reiškinų, kaip gyvenimo kokybė, socialinė nelygybė, visuomenės stratifikacija, moksliniams tyrimams pagelbėtų platesnė statistikos duomenų bazė, kuri galėtų būti kuriama (kaip vienas iš variantų) visuotinio gyventojų surašymo pagrindu, papildžius anketą atitinkamais klausimais, nes pavieniams tyrėjams tai per sunki, bemaž neįgyvendinama užduotis.

5. Tikėtina, kad straipsnio autorių sudarytos gyvenimo kokybės kompleksinio vertinimo metodologinės nuostatos (Lietuvos pavyzdžiu pagal socialinius-ekonominius rodiklius), visa vertinimo sistema ir jos pritaikymas teritorinių skirtumų sklaidai perteikti ateityje pasitarnaus tobulinant ir optimizuojant šio daugiabriaunio socialinio reiškimo tyrimo metodus.

Literatūra

Allardt E., 1981. Experiences from the Comparative Scandinavian Welfare Study, with a Bibliography of the Project. *European Journal of Political Research* 9, p. 101–111.

Antrasis Europos gyvenimo kokybės tyrimas, 2008. www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2010/021/lt/1/EF10021LT.pdf

- Aristotelis**, 1990. *Rinktiniai raštai*. Pirma knyga. Vilnius, 477 p.
- Baubinas R.**, 2000. Regioniniai socialiniai-ekonominiai kontrastai Lietuvoje. *Geografijos metraštis* 33, p. 331–335.
- Camfield L.**, 2005. Researching Quality of Life in Developing Countries. <http://www.welldev.org.uk/news/news-letter-april-05.htm> (2011-04-12).
- Cummins R. A.**, 1996. The Domains of Life Satisfaction: an Attempt to Order Chaos. *Social Indicators Research* 38 (1), p. 303–332.
- Čekanavičius V., Murauskas G.**, 2002. *Statistika ir jos taikymas*. T. II. Vilnius: TEV.
- Easterlin R. A.**, 2003. Building a Better Theory of Wellbeing. *IZA Discussion Paper No. 742*. <http://ssrn.com/abstract=392043> (2010-12-05).
- Felce D., & Perry, J.**, 1997. Quality of life: The Scope of the Term and its Breadth of Measurement. In R. I. Brown (ed.). *Quality life for people with disabilities: Models, research and practice*. UK: Stanley Thornes, Ltd., p. 56–70.
- Flynn P., Berry D., Heitz T.**, 2002. Sustainability and life indicators: toward the integration of economic, social and environment measures. *Indicators. The Journal of Social Health* 1 (4), p. 19–39.
- Frey, B. S. & Stutzer, A.**, 2002. What Can Economists Learn from Happiness Research? *Journal of Economic Literature* 40 (2), p. 402–435.
- International Living**, 2010. Gyvenimo kokybės indeksas. <http://internationalliving.com/2010/02/quality-of-life-2010/> (2012-03-01).
- Hagerty M. R., Cummins, R. A., Ferriss, A. L. et al.**, 2001. Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research. *Social Indicators Research* 55 (1), p. 1–96.
- Haas B. K.**, 1999. A Multidisciplinary Concept Analysis of Quality of Life. *Western Journal of Nursing Research* 21 (6), p. 728–742.
- Janušauskaitė G.**, 2008. Gyvenimo kokybės tyrimai: problemos ir galimybės. *Filosofija. Sociologija* 19 (4), p. 34–44.
- Johansson S.**, 2001. *Conceptualizing and measuring quality of life for national policy*. FIEF Working Paper Series 171. Stockholm. <http://swopec.hhs.se/fiefwp/papers/WP171.pdf> (2011-02-28).
- Jarmalavičienė S.**, 2012. *Gyvenimo kokybės teritorinių skirtumų kompleksinio vertinimo metodologija*. (Lietuvos pavyzdžiu). Vilniaus universiteto Geografijos ir kraštotvarkos katedra. Magistro darbas.
- Juškevičius P.**, 2005. Gyvenimo kokybė ir darnioji plėtra urbanistikoje. *Urbanistika ir architektūra* 29 (4), p. 174–181.
- Kalėdienė R., Petrauskienė J., Rimpela A.**, 1999. Šiuolaikinio visuomenės sveikatos mokslo teorija ir praktika. Kaunas: Šviesa, p. 23–24.
- Kardelis K.**, 2007. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex, 400 p.
- Kazlauskaitė M., Rėklaitienė R.**, 2005. Vidutinio amžiaus Kauno gyventojų kokybė. *Medicina* 41 (2), p. 155–161.
- Kavaliauskas P.**, 1992. *Metodologiniai kraštotvarkos pagrindai*. Vilnius: Academia, 147 p.
- LR Statistikos Departamento rodiklių duomenų bazė**, <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1366> (2011-05-01).
- McKay A.**, 2002. Defining and Measuring Inequality, Briefing Paper 1. <http://rmportal.net/training/poverty-reduction-seminar/seminar-reading-list-1/01.pdf> (2011-02-15).
- Meacher, M.**, 2001. Local Quality of Life Counts – in a Nutshell a Summary of a Menu of Local Indicators of Sustainable Development. <http://www.environment.detr.gov.uk/sustainable/index.htm> (2011-12-14).
- Mercer Human Research gyvenimo kokybės reitingas** (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012). <http://www.mercer.com/qualityofliving> (2012-03-16).
- Merkys G., Brazienė R., Kondrotaitė G.**, 2008. Subjektyvi gyvenimo kokybė kaip socialinis indikatorius: viešojo sektoriaus kontekstas. *Viešoji politika ir administravimas* 23, p. 23–38.
- Milaševičiūtė V., Pukelienė V., Vilkas E.**, 2006. *Indeksas gyvenimo kokybei matuoti: analizė, vertinimas ir tyrimas Lietuvos atveju*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: VDU.
- Molienė O., Žemgulienė J.**, 2002. Sveikatos priežiūros būklės teritorinių skirtumų vertinimas. *Ekonomika* 58, p. 121–131.
- Nazarov N., Kruchnyak N., Source N.**, 2006. What is measured in qualitymetry? *Measurement Techniques* 49 (3), p. 238–243 (6).

Nordhaus W., Tobin J., 1972. Is Growth Obsolete? NBER Chapters. In *Economic Research: Retrospect and Prospect 5: Economic Growth*, p. 1–80. National Bureau of Economic Research, Inc.

Rakauskienė O. G., 2011. *Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 360 p.

Royo M. G., Velazco J., 2006. *Exploring the Relationship between Happiness, Objective and Subjective Well-being: Evidence from Rural Thailand*. WeD Working Paper 16. ESRC Research Group on Wellbeing in Developing Countries.

Savivaldybių socialinė statistika, www.socialiniszemelapis.lt (2011-05-04).

Schuessler K. F., Fisher, G. A., 1985. Quality of Life Research and Sociology. *Annual Review of Sociology* 11, p. 129–149.

Starkauskienė V., 2011. *Gyvenimo kokybės veiksniai ir jos kompleksinio vertinimo modelis*. Daktaro disertacija. VDU, Ekonomikos katedra.

Stigliz J. E., Sen A., Fitoussi J. P., 2009. Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/gdp_and_beyond/documents/Stigliz_Sen_Fitoussi_report_14092009.pdf (2012-02-17).

Šumskienė J., 2005. Gyvenimo kokybės įvertinimas ir praktinė reikšmė. *Gydymo menas* 10. <http://www.medicine.lt/index.php?pagrid=leidiniai&subid=gm&strid=2491> (2011-02-25).

Tamošaitienė A., Rutkauskaitė J., 2002. Kaimo žmonių gyvenimo kokybė. *Lietuvos žemės ūkis* 2001. Vilnius.

The Economist, 2005. Gyvenimo kokybės indeksas. http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf (2012-03-05).

Vanagas J., 1997. Gyvenimo kokybės parametrų studija rengiant Lietuvos Respublikos teritorijos bendrąjį planą. *Urbanistika ir architektūra* 2 (24), p. 5–14.

Vanagas J., 1999. Gyvenimo kokybės parametrų gerinimo programa Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane. *Urbanistika ir architektūra* 23 (2), p. 71–78.

Vanagas J., Grabytė-Bėčienė K., 2004. Vilniaus ir Kauno dvimiesčio regiono gyvenimo kokybės tyrimai.

Veenhoven, R., 2000. The Four Qualities of Life: Ordering Concepts and Measures of the Good Life. *Journal of Happiness Studies* 1, p. 1–39.

Veenhoven R., 2005. Apparent Quality of Life in Nations. How Long and Happy People Live. *Social Indicators Research* 71, p. 61–68.

Veidas, 2008, 2009, 2010. *Kur geriausia gyventi. Savivaldybių reitingas*. Vilnius.

Verkulevičiūtė D., 2009. *Gyvenimo lygio teritoriniai skirtumai Lietuvoje pagal socialinius ekonominius rodiklius*. Daktaro disertacija. Vilniaus universiteto Geologijos ir geografijos institutas.

Viteikienė M., 2006. Darnauso gyvenamojo rajono įvertinimas. *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas* XII (2), p. 152–160.

Vyšniauskaitė V., 2011. *Socialinės nelygybės teritoriniai skirtumai Lietuvoje 2003–2009 metais*. Vilniaus universiteto Geografijos ir kraštotvarkos katedra, magistro darbas.

White A., 2007. Map of world happiness. <http://www.technovelgy.com/ct/science-fiction-news.asp?newsnum=893> (2012-10-08).

Žmogaus socialinės raidos indeksas, <http://hdr.undp.org/en/statistics/> (2012-03-28).

Азгальдов Г.Г., Костин А.В., Садовов В.В., 2011. *Квалиметрия: первоначальные сведения*. Москва: Высш. шк., 143 с.

Колбасина А. Г., 2008. Разработка методики оценки качества жизни населения территорий примере г. Красноярска. <http://www.ram.ru/activity/comp/bp2003/files/std09.pdf>. (2011-04-12).

Фомин В. Н., 2002. *Квалиметрия. Управление качеством. Сертификация*. Учебное пособие. Москва: Ось.

METHODOLOGICAL PROBLEMS IN COMPLEX EVALUATION OF THE QUALITY OF LIFE

Marytė Dumbliauskienė, Sigita Jarmalavičienė

Vilnius University

E-mail: maryte.dumbliauskiene@gf.vu.lt; sigitajama@gmail.com

Summary

Recently, quality of life (QOL) has become an especially popular object of investigation in many countries. Lithuania is no exception. The term QOL is used in a wide range of contexts and the related issues are in the focus of attention of researchers representing different branches of science – sociologists, human geographers, psychologists, urbanists, economists, philosophers, and medical experts – problems often arise of understanding and interpretation of different terms. It is only natural that the search for the methods of evaluation of this complex social phenomenon is not an easy task.

The present article is designed to introduce the methodology of complex evaluation of quality of life in the territorial aspect worked out at the Department of Geography and Land Management, Vilnius University (case study of Lithuania based on statistical social-economic data). The aim of this study is to contribute to improvement of methodology for complex evaluation of quality of life. The article discusses the problems related with the concept of QOL and presents a succinct overview of researches devoted to the chosen theme. The author also points out the difficulties that occurred while choosing the evaluation criteria and indicator system. The reader is familiarized with the developed matrix of complex evaluation of QOL and is given an opportunity to study a map of territorial distribution of the analysed phenomenon.

For development of evaluation methodology, the term 'quality of life' was expanded based on the survey of opinions of experts. It is formulated as follows: quality of life is a complex phenomenon which encompasses 8 parts of multi-component conception – *economic situation, health status, education and demographic situation, social safety, quality of environment, physical safety, communication and relations*.

Generalizing the different existing QOL investigation methods (published: in journals 'International Living', 'The Economist'; Mercer Human Research; Vanagas, 2004; Verkulevičiūtė, 2009; Starkauskienė, 2011, and other), the main drawbacks can be pointed out: 1) Lack of consistent substantiation of research method and its application model what poses doubts as to the transparency of investigation; 2) Lack of validity of, evaluation criteria, indices and weight coefficients (*bearing in mind that not all quality of life components are equally important*); 3) Obvious inability to perceive quality of life as a multi-component phenomenon; in many cases, the analysed indices are either very subjective and difficult to evaluate or very remote from the real life. Lack of complexity makes any study subjective and inexpedient. Application of the principles of qualimetric science in the present work is one of the most important aspects of approach to evaluation. The developed methodology is based on the combined qualimetric research method.

The algorithm of the present study is organized following the sequence of classical qualimetric evaluation procedures: 1) formulation of the QOL conception, 2) development of the system of criteria and indices reflecting best the QOL conception, 3) preparation of questionnaires and organization of experts survey, 4) selection of statistical indices-indicators suitable for analysis of QOL distribution on the municipal level, 5) correction of criteria and indices critical for QOL and determining their significance coefficients, 6) development of the matrix for QOL complex evaluation in territorial aspect, 7) quantitative ranking of QOL (differentiation of the values of indices

into ranks and their conversion into scores), 8) mapping of the territorial distribution of QOL (on the municipal level), 9) formulation of generalizations, results and conclusions.

The study is based on 8 criteria, 24 indices and 37 index indicators. The criteria and indices are organized according to their significance: 1) economic situation -0.22 (indices: earnings, occupation / unemployment, housing supply, car supply), 2) health status -0.16 (indices: morbidity, average life expectancy, frequency of visits to health centres, mortality), 3) education -0.15 (indices: education level, number of secondary educational institutions, number of pre-school educational institutions), 4) demographic situation - 0.12 (indices: migration - number of emigrants, stability of families, ageing of society), 5) social safety -0.11 (indices: monetary allowances, free services), 6) quality of environment -0.09 (indices: air pollution, water pollution, uncirculated wastes), 7) physical safety - 0.08 (indices: delinquency, road accidents, frequency of fires), 8) communications - 0.07 (indices: density of the network of roads, internet link). The final results of complex evaluation of QOL are presented in two variants: a) total score (within the centesimal system), b) relative qualitative evaluation when municipalities are grouped into groups of relatively lower, intermediate and higher quality groups (minimal score 51.3; maximal score 80.9).

It is expected that the presented study will contribute to methodological developments of complex evaluation of QOL in terms of territorial distribution and will bring more objectivity.